

Latvijas Kultūras akadēmija

Teātra un audiovizuālās mākslas katedra

DIPLOMDARBA IZRĀDES „HERBE AR LIELO CEPURI”
TEORĒTISKĀ ANALĪZE

Maģistra darbs

Autors:

Akadēmiskās maģistra studiju programmas “Mākslas”

Teātra apakšprogrammas

2. kursa students Edgars Niklasons

(ID Nr. 20114311)

Darba vadītāja:

Asoc. prof. Aina Matīsa

/paraksts/

Rīga

2014

SATURS

Anotācija	2
Annotation	3
Ievads	4
1. Par pasakas „Herbe ar lielo cepuri” autoru	6
2. Par pasaku lugas „Herbe ar lielo cepuri” autoru pirmajā personā	8
3. Lugas sākotnējā iecere	10
4. Lugas sižets	12
5. Lugas tapšanas gaita	13
6. Lugas personāži	
6.1. Niklāvs – vajātais	14
6.2. Agate – vizīne	15
6.3. Robis – sekotājs	16
7. Vieta un laika	17
7.1. Rīga - guļamrajos	17
7.2. Bēniņi – laika mašīna	17
8. Mēģinājumu process	19
8.1. Radošā komanda	19
8.2. Teātra izrādes koncepcija	20
8.3. Teātra izrādes mēģinājumu process	20
9. Nobeigums	23
10. Izmantotā literatūra	24
11. Pielikums: Lugas „Herbe ar lielo cepuri” 1. cēliens	23

ANOTĀCIJA

„Herbe ar lielo cepuri” ir Latvijas Kultūras akadēmijas maģistrantūras studenta Edgara Niklasona noslēguma darbs teātra režijā. Izrādes veidotāji, par pamatu ņemot Otrfīda Preislera pasaku „Herbe ar lielo cepuri” sižetu, radījuši savu versiju par Herbes ceļojumu uz bīstamajiem Vorlicas mežiem.

Pasaku „Herbe ar lielo cepuri” pirmo reizi izdzirdēju bērnībā, klausoties audio ierakstu. Toreiz mani ļoti aizrāva atmosfēra, ko primāri radīja krāšņā un aizraujošā pasakas valoda. Man svarīgi bija „pārnest” savu bērnības emociju uz savu izrādi, kuru iestudēju Latvijas Leļļu teātrī.

Stāsts sākas Septiņjūdžu mežā, kur dzīvo rūķītis Herbe ar divpadsmit citiem rūķīšiem. Herbe ir vienīgais no rūķiem, kurš dzīvo viens pats. Kādu saulainu rudens dienu Herbe nolēmj pamest visus darbus un doties plašajā pasaulē. Pārējie meža rūķīši brīdina Herbi, ka rūķim vienam pašam ceļot ir bīstami, jo tas var netīšām nokļūt Vorlicas mežos, kur, kā zināms, dzīvo briesmīgais Plampačs. Herbe nevienu neklausīdams, dodas aizraujošajā ceļojumā, priecājoties par dzīvi un to, ka viņš tāds uz pasaules radies.

Leļļu teātra izrādē „Herbe ar lielo cepuri” vadmotīvs veidots, analizējot baiļu fenomenu. Izrādē tiek atainota trīs bērnu, Agates (6), Robja (6) un Niklāva (6) spēlēšanās ar pasakas „Herbe ar lielo cepuri” varoņiem, kas dzīvo milzīgā grāmatā. Izspēlējot pasakas notikumus, bērni iegūst drosmi pamest bēniņos un stāties pretī savām bailēm.

SUMMARY

„Herbe With a Big Hat” is Latvian Academy of Culture Masters graduate Edgars Niklasons graduation work in theatre directing. The directors of the play, based on Otfried Preussler fairy tale „Herbe With a Big Hat”, has created their own version about main characters Herbe and his friends from Seventh mile forest.

First time I heard this fairy tale, when I was a child, listening an audio record. Atmosphere was the main thing that took my attention to this story and that is why the most important thing for me as the author of the performance, was to “put” this atmosphere on the stage.

Story is about little gnome Herbe, who one day decides to go to a trip. Other gnomes warns him no to go away from home, because he can expose himself to danger. Herbe does not listen to them and happily takes the road.

In Latvian Puppet Theater, where the performance is staged, the most important thing for creative team was to analyze phenomenon of fear. In performance are three children, playing with toys, characters from the fairy tale “Herbe With a Big Hat” and facing their fears in everyday life.

PRIEKŠVĀRDS

To, ka vēlos padziļināti pievērsties leļļu teātra mākslai, sapratu vēl pirms iestāšanās Teātra mākslas maģistrantūrā, Latvijas Kultūras akadēmijā. Sākotnēji tā bija interese par Latvijas Leļļu teātri kā iestādi, kas vienīgā valstī piekopj šo tehniski niansēto teātra mākslas veidu. Savukārt, otrs noteicošais faktors leļļu izrādes izvēlē bija vēlme izmēģinātu savas spējas pasaku žanrā, ko nekad agrāk nebiju darījis.

Divu gadu laikā apmeklēju gandrīz visas Latvijas Leļļu teātra izrādes, tāpēc ir izveidojusies izpratne par šī teātra attīstību, kā arī tā vietu mūsdienu teātra vidē.

Galvenais uzdevums pirms leļļu teātra izrādes mēģinājuma procesa sākuma bija apzināties iemeslus, kāpēc kritiķi tik reti analizē Leļļu teātra izrādes dažādos sociālajos medijos. Manuprāt, tas, cik bieži tiek publicētas recenzijas par konkrēta teātra izrādēm vai tas, cik regulāri veidotas televīzijas un interneta reportāžas par šāda teātra izrāžu tapšanas procesu, piešķir radītājiem mākslas darbiem, un, līdz ar to arī attiecīgajam teātrim, kur šis darbs tapis, zināmu māksliniecisko vērtību par kuru, teātru profesionāļu skatījumā, būtu vērts diskutēt. Mediji reklamē produktu, ko sabiedrībai būtu vērts iepazīt un attiecīgi iegādāties savā īpašumā (šeit – teātra biļeti). Pēdējos piecus gadus ļoti reti publiskajā telpā esmu dzirdējis izskanam Latvijas Leļļu teātra vārdu un vēl mazāk esmu dzirdējis par inovācijām jeb atklājumiem leļļu teātra nozarē.

Kad manās rokās nonāca Alda Linē monogrāfija par izcilo leļļu mākslinieku Pāvilu Šenhofu „Leļļu pasaules goda pilsonis”, uzreiz bija skaidrs, ka neesmu kļūdījies savā izvēlē, veidot bērniem domātu izrādi Latvijas Leļļu teātrī. Monogrāfija kļuva par manu Bībeli, ceļvedi leļļu teātra dinamiskajā pasaulē, kas paver daudz plašākus formas eksperimentus, nekā dramatiskais teātris jebkad spētu piedāvāt. Grāmatā iepazīnu leļļu specifiku, mākslinieciskās jaunrades iespējas, kā arī Leļļu teātra ideoloģiju, proti, spilgti kariķēt mietpilsoņu dominanti cilvēku vidū un dzīves absurdu, kas paredz pakļaušanos sabiedrības normām. Sarunā ar režisori Viju Blūzmu atklāju, ka mūsdienās leļļu teātrī vairs neesot iespējams pateikt to ko svarīgi bija paust padomju režīmā. Vai tas būtu iemesls, kāpēc Leļļu teātrī vairs neiestudē izrādes pieaugušajiem? Un vai tajā, ka pieaugušie vairs neinteresējas par leļļu teātri, ir vainīga tagadnes pasaules kārtība, kas, manuprāt, ir mainījusies tikai formāli, jeb mākslinieciska nolaidība, krīze, kas piemeklējusi Latvijas Leļļu teātri? Un runa nav tikai par izrādēm pieaugušajiem, jo līmenis, kādā tiek iestudētas bērnu izrādes, salīdzinot ar laiku, kad Leļļu teātrī strādāja Pāvils Šenhofs, arī ir mainījies. Tas, bieži vien, neatbilst profesionālu teātra mākslinieku darbam un salīdzināms ar māksliniecisko pašdarbību.

Līdz ar problemātikas apzināšanos Latvijas Leļļu teātrī, radās vēlme kaut ko mainīt. Liela daļu leļļu izrāžu šķita estētiski novecojušas un mākslinieciski neizstrādātas, turklāt, ja atgriezies pie jau pieminētās ideoloģijas, šķita, ka Leļļu teātris „ražo” maldīgus stereotipus par to kādām jābūt bērnu teātra izrādēm. Uzskatu, ka 21.gs. bērniem nedrīkst piedāvāt „Sniegbaltīti” vai „Mazo Nāriņu” tādā pašā teātralā manierē, kāda tā bija pirms 20 gadiem. Bērnu uztvere un domāšana ir mainījusies līdz ar laikmeta straujo ritmu, tādēļ jāveido jauna, citādāka valoda, kurā komunicēt ar gados jaunāko auditoriju.

Neskatoties uz manu skarbo kritiku, kas veltīta Leļļu teātrim, jāatzīmē, ka teātrī tomēr pastāv arī tādas izrādes, kas atšķiras no vairuma un iedvesmoja mani strādāt pie sava diplomdarba. Kā izcilus piemērus varu minēt tādas izrādes kā „Snaudošā Pūķa pasaka”, „Ronja – laupītāja meita”, „Makss un Morics” un „Trakulīte Sandalīte”. Šīs izrādes tad arī ir galvenā teātra vērtība. Dinamika, inovatīva vizualitāte un dramaturģija, kuras sižetam interesanti sekot, ir šo izrāžu panākumu atslēgas. Un visubeidzot manī rodas jautājums – vai godīgi Leļļu teātra mākslinieciskajā krīzē vainot teātra personālu, kas jau gadiem ilgi strādā pie bērnu izrāžu veidošanas? Visiem skaidri zināms, ka pieprasījums veido piedāvājumu. Svarīgi apzināties vien to, vai ir griba publiku „audzināt” un mainīt tās uzskatus.

Otrs būtiskais faktors, kāpēc nolēmu iestudēt leļļu izrādi, bija vēlme izmēģināt savas spējas pasaku žanrā. Šis žanrs mani vienmēr ir fascinējis ar formu, kādā var „ietēpt” realitāti un cilvēciskās attiecības. Pasakās fantāzijai nav robežu, tāpēc jo vilinošāka tā šķita salīdzinājumā ar klasisko dramaturģiju. Radīt kvalitatīvu un dinamisku pasaku ir daudz sarežģītāk, nekā uzrakstīt realitāti atainojošu lugu. Paradoksāli, bet šis apstāklis bija papildus stimuls strādāt Latvijas Leļļu teātrī pie izrādes bērnu auditorijai.

1. PASAKAS „HERBE AR LIELO CEPURI” AUTORU

„Dažreiz man vaicā: kāpēc es rakstu grāmatas bērniem? Tad es atbildu: jo tas rada prieku. Un es ceru, ka tieši tādu pašu prieku, kāds man ir rakstīšanas procesā, gūst ikviens lasītājs, lasot manas grāmatas.”

„Esmu pārliecināts, ka bērni ir vislabākā un visinteliģentākā auditorija, kādu rakstnieks vien var velēties. Bērni ir skarbi un godīgi kritiķi.”

„Esmu salīdzinoši vienkāršs stāstnieks, kuram ir savu konkrēti iemesli, kāpēc izvēlos stāstīt savus stāstus tieši bērniem. Starp citu – arī pieaugušiem bērniem. Un kāpēc es viņiem stāstu savus stāstus tieši tā un ne citādāk? Tāpēc, ka gūstu prieku ne tikai izmantojot sevis paša radīto iztēli, bet arī tāpēc, ka vēlos raisīt iztēli savos lasītājos un klausītājos, koncentrējot viņu uzmanību uz savu stāstu galveno domu. Es vēlos viņus iedrošināt, ļaujot viņu fantāzijai.”

/O. Preislers/

Otfrīds Preislers (20.10.1923. – 18.02.2013.) ir Sudetu izcelsmes vācu bērnu literatūras rakstnieks. Pazīstamākie darbi, kas izdoti arī latviešu valodā, ir „Mazā raganiņa”, „Mazais spociņš” un „Krabats”. Preislers dzimis un bērnību pavadījis Liberecē, Čehijā. Otrā pasaules kara laikā iesaukts Vācijas armijā. Pirmos panākumus Preislers guva 1956. gadā, kad tika publicēta viņa grāmata „Mazais ūdensvīriņš”. Savas karjeras laikā Preislers publicējis 32 grāmatas. Līdzās bērnu grāmatām Preislers arī sarakstījis memoārus par pieredzēto padomju gūstā Otrā pasaules kara gados. Šis viņa darbs lasītājus sasniedza pēc autora nāves.

Abi Otfrīda Preislera vecāki bija skolotāji un savā brīvajā laikā, Preislera tēvs nodarbojās ar novadpētniecību.

Agrīnā bērnībā vislielāko iespaidu uz mazo Otfrīdu atstāja viņa vecāmāte Dora, kuras stāstu krājumi šķita neizsmeļami. Preislers teicis: „Manas vecāsmātes stāstu grāmata – kas nekad nav eksistējusi – ir pati svarīgākā grāmata, kādu savā dzīvē esmu lasījis.”

Pēc atbrīvošanas no kara gūsta 1949. gadā, Preislers pārvācas uz Rozenheimu, Augšbavārijā un atgūst visus izraidītos radniekus, arī savu līgavu no Liberecas – Annelīzu Kindu (*Annelies Kind*). Viņi apprecas tajā pašā gadā.

Preislers studē pedagogiju un, lai uzturētu ģimeni, strādā kā vietējais reportieris, paralēli rakstīdams stāstus bērniem. Pēc studijām Preislers uzsāk darbu pamatskolā un turpina mācīt

līdz 1970. gadam. Viņš atzīst, ka visspēcīgāko iedvesmu saviem stāstiem guvis tieši no skolēniem, strādājot skolā. „[...] Tie bija gadi, kad arī es no jauna mācījos skolā [...]”

Otfrīda Preislera stāsti ekranizēti multfilmās, mākslas filmās, izdoti audio kasetēs utt. Laikā, kad Preislers svinēja savu 60. dzimšanas dienu 1983. gadā, „Mazā raganiņa” un „Mazais spociņš” Vācijā tika pārdoti 2,5 miljonus eksemplāros un tulkoti 26 valodās.¹

---

¹ Otfrīda Preislera oficiālā mājas lapa.
Piejeams: <http://www.preussler.de/index1e.htm> [Skatīts 2014, 11.mai.]

2. PAR PASAKU LUGAS „HERBE AR LIELO CEPURI” AUTORU PIRMAJĀ PERSONĀ

Esmu dzimis 1988. gada 1. februārī Rīgā tekstilmākslinieces un tehniķa – mehāniķa ģimenē. Pamata un vidējo izglītību ieguvu Rīgas Juglas vidusskolā, ko absolvēju 2007. gadā. Vidusskolā izvelējos humanitāro mācību programmu, kas paredzēja, ka padziļināti apgūsti vēsturi, politiku un tiesības, kā arī psiholoģiju.

Jau kopš bērnības nodarbojos ar zīmēšanu un gleznošanu. Interese par to radās, dzīvojot pie vecvecākiem. Tā kā mans vectēvs ir gleznotājs, tad lielāko bērnības daļu pavadīju viņa darbnīcā, vērojot, kā viņš glezno un zīmē. Mēģināju atdarināt viņa darbus. Bērnībā nezīmēju bērniem raksturīgos dzīvniekus vai pasaku tēlus, man interesantāks šķita cilvēks, proti, cilvēka ķermenis un tā atainošana dažādās situācijās, pēc iespējas ekstremālākos apstākļos.

Pamatskolas laikā apmeklēju Rīgas Mākslas skolu, pēc tam – Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolas sagatavošanas kursus. Lai arī savu karjeru vizuālajā mākslā neturpināju, zīmēšanu un gleznošanu nekad neesmu pametis, šīs divas nodarbošanās vienmēr ir bijušas neatņemama manas dzīves sastāvdaļa, hobijs, ko vēl aizvien attīstu profesionālā līmenī.

Tomēr iestāšanās Teātra, kino un TV dramaturģijas specialitātē, Latvijas Kultūras akadēmijā, nebija nejaušība. Cilvēku attiecības mani ir saistījušas vienmēr, arī bērnībā zīmēju daudz komisku, mēģinot radīt sižetus, balstoties uz filmās redzēto un grāmatās lasīto. Varu droši apgalvot, ka pieredze vizuālajā mākslā man ir palīdzējusi darbā pie abām manām līdz šim režisētajām izrādēm. Arī rakstot lugas, cenšos panākt, lai darbs ir ne tikai dramaturģiski dinamisks, bet arī lai tam ir interesanti meklēt vizuālos risinājumus.

Viens no pirmajiem sasniegumiem mākslās bija 1. vieta vizuālās mākslas Vidzemes priekšpilsētas rajona olimpiādē „Hansam Kristianam Andersenam – 200”, 2005. gadā. Tieši šajā posmā sāku pastiprināti interesēties par pasaku žanru, ilustrējot kariķētus pasaku tēlus, kas papildgūtina literārā darbu būtību.

Ar rakstīšanu nopietnāk saskāros 2006. gadā, apmeklējot Armanda Pučes žurnālistikas skolu „Noruna”. Šajā laikā, konkursa kārtībā, Latvijas Neatkarīgā Rīta Avīze publicēja vairākus manis veidotos rakstus par dažādām tēmām.

Kā vienu no svarīgākajiem apbalvojumiem savā līdzšinējā radošajā darbībā varu minēt Spēlmaņu nakts specbalvu „Pazudušais dēls” par Nacionālā teātra izrādi „Izrāde „Gals””, ko 2011. gadā iestudēja jaunais režisors Elmārs Seņkovs.

Režiju nolēmu studēt, jo jutu vajadzību savas lugas skatuviski veidot pēc savas vīzijas un redzējuma. Aizvien spēcīgāka kļuva sajūta, ka pats gribu uzņemties atbildību par saviem

darbiem (varbūt tās bija bailes, ka citi režisori manus darbus nesapratīs tā kā tos saprotu es) un teikt galavārda izrādes tapšanas procesā.

Ar režiju un aktiermeistarību pirmo reizi nopietni saskāros, studējams L. Janāčka Teātra mākslas un Mūzikas akadēmijā, Brno, Čehijā. Turp biju devies ES mūžizglītības programmas ERASMUS ietvaros. Brno padīju veselu gadu, spēlējams pasniedzēju un studentu izrādēs, kā arī piedalīdamies dažādu, ar teātra mākslu saistītu, projektu tapšanā.

3. LUGAS SĀKOTNĒJĀ IECERE

Cilvēks piedzimst brīvs, viņa bailes nepastāv, ar tām viņš „apsūno” dzīves laikā. Taču kāpēc mēs tik viegli bailēm pakļaujamies? Šis ir galvenais jautājums, domājot par savu leļļu teātra izrādi bērniem „Herbe ar lielo cepuri”.

Bailes ir būtisks faktors, kas palīdz cilvēkam izdzīvot, apturot tā darbību dzīvībai bīstamos mirkļos, taču eksistenciāli būtisks jautājums – kā veiksmīgi operēt ar bailēm? Vēlēdamies pasargāt mūs no nelaimēm, bērnībā vecāki mūsos nereti „iedēsta” ļoti daudz nevajadzīgu parazitbaiļu, kas kaitē attīstībai un emocionālajai stabilitātei. Manuprāt, nekas nav ļaunāks par bailēm, kas neļauj tev progresēt kā personībai un aptur pie pirmajiem šķēršļiem ar kuriem jāsaskaras, tiecoties uz saviem sapņiem.

Lugas priekšplānā nolēmu izvirzīt stereotipus, ko rada bailes. Pasakā „Herbe ar lielo cepuri” galvenais varonis rūķītis Herbe dodas uz Vorlicas mežiem, kur dzīvo ļaunais Plampačs. Viņa kaimiņi, citi meža rūķīši, Herbi brīdina par gaidāmajām briesmām un mēģina viņu atrunāt no došanās ceļojumā. Kā vēlāk izrādās, tāds Plampačs nemaz neeksistē un Herbe Vorlicas mežos sastop labo meža gariņu Pinkasti, kurš kļūst par Herbes labāko draugu.

Pasaku „Herbe ar lielo cepuri” pirmo reizi izdzirdēju bērnībā, klausoties audio ierakstā, tāpēc man pašam būtiski bija atjaunot pirmatnējo sajūtu, kas, manī kā bērnā, parādījās šīs pasakas laikā. Bērnībā nespēju skaidri nodefinēt, kāpēc man šī pasaka patika, atcerējos vien to, ka uzreiz pēc pasakas noklausīšanās tapa manis paša ilustrētā grāmatiņa par Herbes piedzīvojumiem. Tagad, atskatoties pagātnē, skaidri saprotu, ka toreiz man pietrūka Herbem raksturīgā fiziskā brīvība un spontanitāte, kas „dzīvoja” tikai un vienīgi manā apziņā.

Pasakas galvenā doma: pasaule pieder drosmīgajiem. Tikai bezbailīgie tā pa īstam spēj atklāt pasauli visā tās krāšņumā. Bailes tikai kavē ceļu uz laimi un Herbes laime ir Pinkaste, uzticamais draugs no Vorlicas mežiem.

Bailēs mēs iepazīstam ne tikai sevi, bet arī apkārtējos līdzcilvēkus, spējot novērtēt, kurš ir īsts draugs un kurš tāds nav. Ja cilvēki savā apziņā un darbībās spētu būt tik brīvi kā Herbe, kurš klausās tikai un vienīgi savā sirdsbalsī, tad, iespējams, mēs daudz ātrāk un efektīvāk sasniegtu mērķus.

Pasakā „Herbe ar lielo cepuri” mani visvairāk saista tas, cik autors „viegli” un nepiespiesti stāsta par nopietniem dzīves lēmumiem, liekot pasauli uztvert mazliet jautrāk, ar ironiju. Kā pats Herbe saka: „Cik jauki dzīvot pasaulē! Kāds brīnums, ka es tāds esmu”²

---

² Preislers, Otrfrīds. *Herbe ar lielo cepuri*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2003.. 13.lpp.

Manuprāt, pozitīva dzīves attieksme, nepieņemot dzīves esamību kā pašsaprotamu, bet gan kā brīnumu, radītu cilvēkos lielāku pārlicību saviem spēkiem.

Jau sākotnēji bija skaidrs, ka šīs konkrētās pasakas dramatisēšana nebūs viegla. Valoda, kādā pasaka uzrakstīta, ir literāri krāšņa un piesātināta ar smalkām detaļām, kas niansēti atklāj pasaku varoņu raksturus, tomēr garie dialogi starp rūķīšiem un Herbes iekšējie monologi katras jaunas izvēles priekšā, skaidri lika saprast, ka ir jāraksta pašam sava luga, kur pasaka „Herbe ar lielo cepuri” ir kā papildus elements, indikators, kas spilgti nostājas pretstatā baiļu fenomenam cilvēka dzīvē.

Ik dienas mēs ievērojam dažādas sabiedrības normas, kas palīdz mums eksistēt kādā konkrētā vidē. Ir cilvēki, kas jūtas ērti šīm normām pakļaujoties, taču, kas notiek, ja kāds pamana, ka tu kaut ko dari citādāk, nekā sabiedrībā pieņemts?

4. LUGAS SIŽETS

Darbība noris kādas Rīgas rajona daudzdzīvokļu nama bēniņos. Agate (6) un Robis (6) meklē savu pazudušo draugu Niklāvu (6). Viņi bēniņos nekad nav bijuši, jo Niklāvs tos sabiedējis ar stāstiem par „mazajiem cilvēciņiem”, kas tur dzīvo. Tie Niklāvu apciemojot brīžos, kad viņš ir bēdīgs. Un šodien Niklāvs bija ļoti bēdīgs – pagalma barvedis Matīss viņu žņaudza par to, ka Niklāvs nevarēja iemest basketbola grozā bumbu. Agate un Robis jūtas vainīgi Niklāva pazušānā, jo Matīsa uzbrukuma brīdī, viņi bailēs aizskrēja prom, pamesdami draugu nelaimē. Abi Niklāva draugi grib būt pirmie, kuri Niklāvu atrod un aizved mājās pie vecākiem.

Agate un Robis atrod Niklāvu, taču viņš atsakās doties laukā, jo baidās no Matīsa. Niklāvs nolēmis līdz mūža beigām dzīvot bēniņos, nevienam neko nesakot. Kad Agate un Robis dodas prom, Niklāvs viņus iepazīstina ar „mazajiem cilvēciņiem”. Viens no viņiem – rūķītis Herbe – ir Niklāva varonis, jo ir drosmīgs un apceļojis gandrīz visu pasauli. Bērni paliek bēniņos, lasot pasaku „Herbe ar lielo cepuri” un izspēlējot tās notikumus. Pasakā atklājas Herbes bezbailība un spēja stāties pretī briesmām. Pēc pasakas izspēlēšanas, Agate, Robis un Niklāvs, pamet bēniņus, lai stātos aci pret aci ar savām bailēm.

5. LUGAS TAPŠANAS GAITA

Sākotnēji lugā „Herbe ar lielo cepuri” vēlējos pēc iespējas spilgtāk iezīmēt katra rakstura ģimenes modeli, dialogos atainojot viņu nesapratni par vecāku rīcībām dažādās ikdienas situācijās. Diemžēl, šīs drūmās atklāsmes nepapildināja Preislera pasaku un kontrastēja, panākot defektu, kas sadalīja izrādi divās pilnīgi nesaistītās daļās. No bērniem, protams, nedrīkst slēpt dzīves patiesības un to, ka ģimenes ir dažādas un to locekļu savstarpējās attiecības mēdz atšķirties, taču pazuda „bailu” fenomens, priekšplānā izvirzot „slikto vecāku” iztirzāšanu. Radošā komanda vienojās, ka šajā darbā negrib „atražot” klasisko paņēmieni, kas apspēlēts jau daudzās citās teātra izrādēs, proti, ka pie visām lugas varoņu nelaimēm vaina jāuzņemas vecākiem. Dzīve pierāda, ka līdz noteiktam vecuma posmam bērns klausā vecākus, par katru labi padarīto darbu saņemdam uzslavas, taču tas, kāds viņš būs kā pieaugušais, ir neparedzami. Mēs katrs pats izdarām izvēles, kas salīdzinoši reti ir saistītas ar to, ko vēlas mūsu vecāki. Un šajā izrādē mēs izvēlējamies runāt par bailēm, atainojot tās bērnu savstarpējās attiecībās. Kurš no kura baidās? Kurš ir vajātājs, bet kurš – vajātais? Tā ir aktuāla tēma, kas vijas cauri katra cilvēka dzīvei. Aizsākums meklējams pagalma smilškastē, taču turpinājums seko darba vietā, bārā, kafejnīcā, uz ielas utt. Šī vajāšanas spēle ir nebeidzama, mēs ar to saskaramies katru dienu un mums pašiem ir jāizvēlas izšķirošais mirklis, kad pārstāt baidīties.

Lugas reālais tapšanas laiks ir 2013. gada novembris. Vēlāk, mēģinājumu procesā, luga tika vairakkārt labota, pārsvarā īsināta. Korekcijas ieviesa aktieru efīdes un mēģinājumos dotie uzdevumi.

6. LUGAS PERSONĀŽI

Niklāvs – vajātais

Vecums: 6 gadi.

Ģimene: māte – pārdevēja vietējā pārtikas veikalā, tēvs – tālbraucējs.

Hobiji: lasīt grāmatas, pētīt zvaigznes.

Sapnis: uzlidot kosmosā.

Niklāvam nekad nav garlaicīgi, viņš mīl pavadīt laiku vienatnē. Lai atklāti paustu savu nepatiku pret kādu notikumu vai cilvēka izdarītu rīcību, Niklāvam ir nepieciešams spiediens no apkārtējās sabiedrības. Viņam interesē izziņāt pasauli, neiesaistot savos piedzīvojumos draugus vai ģimenes locekļus. Niklāvs ir radošs, izdomā dažādus imaginārus tēlus, kas vizualizējas pēc kārtējās grāmatas izlasīšanas vai filmas noskatīšanās, tāpēc reālu cilvēku klātbūtne ne vienmēr ir nepieciešama. Niklāvam interesē kosmos un viss neizzinātais. Vislabāk puikam patīk skatīties, kā skaidrās naktīs mirgo zvaigznes, tas ir laiks, kad viņš var būt savā fantāziju pasaulē, kur ir daudz interesantāk, nekā „pelēkajā” daudzdzīvokļu mājas pagalma ikdienā.

Interesantākais Niklāvā ir tas, ka viņam nav bailes no tumsas vai svešām vietām, kā citiem viņa vecuma bērniem. Tas no kā Niklāvs baidās ir apkārtējo cilvēku neparedzamība un nepamatotā agresija, ko bieži var novērot pagalma dzīvē. Tā izraisa Niklāvā paranoju no komunikācijas ar draugiem, ģimeni, skolas biedriem u.c.

Pēc incidenta ar Matīsu, Niklāvs kārtējo reizi nonāca pie secinājuma, ka uzticēties var tikai sev un sevis izdomātajiem pasaku tēliem, kas ir tieši tik „labi” un „drosmīgi”, cik Niklāvs pats to vēlas.

Niklāvu ļoti labi raksturo sacerējums „Manas vasaras piedzīvojums”, ko aktieris Artūrs Putniņš uzrakstīja izrādes mēģinājuma procesa laikā, iejuzdamies Niklāva tēlā:

Vienu vakaru jūlijā, kad mamma jau gulēja piekususi pēc darba, man nenāca miegs. Nekādi. Centos skaitīt aitas un matus, bet vienalga nekā...

Es uzkāpu uz bēniņiem, mūsu bēniņiem, maniem bēniņiem. Starp vecajām lietām un grāmatām, kuras kāds noteikti bija visas izlasījis (to bija daudz), es apsēdos uz izkārņējuša krēsla, kam bija trīs kājas un tas ļoti čīkstēja. Bet tas krēsls bija ļoti ērts. Viņā varēja šūpoties. Es šūpojos uz augšu, tur bija mazs lodziņš aiztaisīts ar krampīti. Atvēru lodziņu,

kurš jocīgi čīkstēja un krakšķēja, taču taču par to uzreiz aizmirsu, jo manā nāsī, acī, ausī, vaigā, matos iepūtās svaigs gaiss.

Sēdēju uz trīskāja, šūpojos un skatījos ārā caur mazo lodziņu. Tur augšā, nu aiz lodziņa, nu, tur kur bija tumšs... tur vispār nebija tumšs. Godīgi. Bija gaišs. Nu... tie tur, tās tur, kas ir ļoti tālu un vēl tālāk, kas mirdzīgi spīd un šonakt spīdēja ļoti... Zvaigznes! Jā, zvaigznes, to bija daudz, tās neko nedarīja, tikai mirdzīgi spīdēja. Un es arī neko nedarīju, tikai sēdēju, šūpojos uz trīskāja un skatījos zvaigznēs. Žēl, ka nav šokolādes trubiņas, tagad derētu. Bet pakaļ neiešu, negribēju iet, jo negribēju kustēties, celties no trīskāja un atstāt zvaigznes.

Vai var būt tā, ka katra zvaigznes ir savā vietā? Man liekas, ka var. Tām katrai ir sava vieta un tai jāatrodas tieši tajā vietā, kur tā atrodas. Es redzēju zīmējumu, piecu zvaigžņu zīmējumu (uz citas lapas uzzīmēju). Likās, ka tās piecas ir draugi, katra savā vietā. Viņas ir kārtībā, saliktā kārtībā. Iedomājos, ka tās piecas ir mamma, tētis, Robis, Agate un es. Draugi kārtībā, savā vietā...

Un tad!... Tad kāds nošķaudījās. Es? Nezinu, nē... Likās, ka aiz muguras kāds sēž. Nezinu. Kaut kas čīkstēja, idēja, krakšķēja... Kas? Aizskrēju gulēt. Bet lodziņš palika vaļā...

Agate – vizīne

Vecums: 6 gadi.

Ģimene: māte – ģimenes ārste, tēvs – bijušais ģeogrāfijas skolotājs.

Hobiji: medicīnas grāmatu bilžu pētīšana, pastaigas dabā kopā ar tēvu.

Sapnis: kļūt par ārsti un kopā ar mammu izārstēt tēti.

Agate ir meitene, kurai patīk kontrolēt situāciju. Viņa cenšas atdarināt savu māti, tēlojot mazu „dzelzs lēdiju”. Tā kā Agates tēvs ir neglābjami slim (meitene pati nezina un nevēlas neko konkrētāk zināt par slimību), Agate, bieži vien, pavada ar viņu laiku divatā. Vienīgais, ko meitene saprot, ka par tēti ir jā rūpējas un šis „lielais un specīgais” lielums (tēvs) nemaz nav tik neievainojams, kā viņai agrāk šķita. Lai arī tēvs bieži saka, ka viņam ir jau labāk, Agate tētim netic.

Brīžos, kad Agate pierāda citiem savu taisnību, viņa sajūtas varena un neievainojama, taču tā ir tikai meitenes „maska” zem kuras slēpjas līdzjūtīga un nedroša meitene, kurai ir bail tikt sāpinātai. Neziņa par tēva nākotni liek meitenei justies bezspēcīgai, tāpēc Agatei ir svarīgi ieņemt stiprās meitenes „pozu”, jo tikai spēcīgi cilvēki izdzīvo, gluži kā Agates strādājošā, vienmēr aizņemtā māte.

Robis – sekotājs

Vecums: 6 gadi.

Ģimene: māte – bezdarbniece, tēvs – traktorists.

Hobiji: skatīties ziņas, lasīt avīzes.

Sapnis: strādāt par ziņu diktoru.

Robis dzīvo pie vecvecākiem, tāpēc mēdz pārņemt viņu ieradumus, piemēram, katru vakaru skatīties televīzijas pārraidi „Panorāma”. Viņam interesē jebkāda veida izglītojošs raidījums. Robim ir ļoti laba atmiņa un viņš zina daudz vairāk faktu, nekā citi vienaudži.

7. VIETA UN LAIKS

Rīga – guļamrajons

Lugas darbība noris Rīgas guļamrajonā, Latvijā, mūsdienās, taču izrādes mēģinājumu procesa laikā nolēmām distancēties no jebkāda laika konkretizēšanas. Laika „noārdīšana” bija svarīga nosacītas vides radīšanai. Lai aktieri veiksmīgāk varētu veidot savus tēlus, ļāvu viņiem asociēt personāža laiku ar viņu pašu bērnību deviņdesmito gadu vidū. Emocionālā atmiņa ļoti spēcīga rada impulsus veiksmīga tēla izveidē neatkarīgi no aktiera un tēla vecuma atšķirības, tāpēc liku aktieriem apmeklēt savu dzimto pilsētu, mājas, un izveidot nelielu video reportāžu, uzfilmējot vietas, kur viņi bērnībā spēlējās, un pastāstot par lielākajiem bērnības nedarbiem, kas tika sastrādāti. Pamatojums šādai rīcībai bija vēlme iepazīstināt mūsdienu mazo skatītāju ar tādu ikdienu un vidi, kāda, iespējams, vairs nepastāv. Laikmets, kurā dzīvojam, ir daudz spraigāks un racionālāks, nekā pirms divdesmit gadiem, tehnoloģijas apslāpē iztēli un to klātbūtne bija ļoti nepateicīga leļļu izrādes „Herbe ar lielo cepuri” radīšanai, nemainīgi ir palikuši laimīgas eksistences noteikumi jeb griba būt mīlētam un atzītam. Šo atziņu tad arī izvirzījām priekšplānā, lai veiksmīgi iedarbinātu iekšējos „dzinējus” un līdz ar to – zemapziņu. Radošās komandas locekļu bērnībā nebija ne datoru, ne videospēļu, fantāzija attīstījās citādāk, tādēļ atsacījāmies no izpildītāju un skatītāju konsensa par vienotu vides un laika izpratni.

Veikto izmaiņu rezultātā, skatoties izrādi, radās sajūta, ka pasaku lugas izspēlētie notikumi varētu risināties jebkurā laikā, var pat apgalvot, ka izrādes darbība noris ārpus laika un telpas. To uzskatu kā pozitīvu iezīmi, jo, bieži vien, laiks un telpa ierobežo, taču man darbā bija svarīgi būt brīvam, veidojot vidi, kas pavērtu plašas interpretācijas iespējas. Būtisks faktors ir tas, ka lugas personāžiem nav mobilo tālrunu vai citas elektroniskas ierīces, kas atvieglotu viņu atrašanu un norādītu uz konkrētu laiku. Protams, ka pie apstākļiem, kur

Bēniņi – laika mašīna

Bēniņi asociējas ar slēgtu, tumšu telpu, pilnu dažādu krāmu. Gadu gaitā tur tiek krātas cilvēku pagātnes liecības (mantas), tāpēc, var uzskatīt, ka šī telpa, kurā satiekas tik daudzas vides no tik dažādiem laika posmiem, dzimst kaut kas mistisks. Tas var būt jebkas – jautrās vecmāmiņas spoks, kas meklē apslēptās mīlestības vēstules no Otrā pasaules kara laika, negants Poltergeists, kas ik pa brīdim uzkrītoši staigā pa čīkstošajiem bērniņu grīdas dēļiem, vai mazs rūķis, kas dzīvo tēva bērnības pasaku grāmatā un par katru varīti grib ar kādu sadraudzēties. Bēniņi lieliski papildina mūsu nosacīto laiku, ļaujot „piedzimt” pasakai par Herbi.

8. MĒGINĀJUMA PROCESS

Radošā komanda

Darbu pie izrādes „Herbe ar lielo cepuri” ar aktieriem uzsāku 2014. gada 16. aprīlī. Jau darba procesa sākumā bija zināms, ka oficiālā pirmizrāde paredzēta 2014. gada 6. jūnijā, taču nozīmīgs atskaites punkts būs 13. jūnijs, kad noritēs slēgtā izrāde Latvijas Kultūras akadēmijas vērtēšanas komisijai un paziņu un draugu bērniem.

Šī nebija pirmā reize, kad izrādē biju gan dramaturgs, gan režisors. 2013. gada 31. maijā pirmizrādi piedzīvoja mana un Latvijas Leļļu teātra aktiera Artūra Putniņa veidotā monoizrāde „Valdis”, E. Smiļģa Teātra muzejā, kas bija mans kursadarbs režijā.

Jau pirmajos mēģinājumos sapratu, ka neesmu kļūdījies aktieru izvēlē. Tā kā Artūru Putniņu pazinu jau pāris gadus un biju sekojis līdzīvi viņa radošajai izaugsmei, skaidri zināju, ka vēlos ar viņu strādāt kopā gan kā ar aktieri, gan kā dramaturģiskā materiāla līdzautoru. Pirmā interese par Putniņu radās, redzot Paulas Pļavnieces režisēto izrādi „Nepareizas dzīves skola”, *Dirty Deal Teatro*. Monoizrādes „Valdis” mēģinājumu procesa laikā sapratu, ka vēlos ar Putniņu strādāt arī pie sava maģistra diplomdarba režijā. Mūsu viedoklis par teātra mākslu un vēstījumu auditorijai sakrīt, turklāt Putniņš godprātīgi strādā, neveicinot dažādu blakus problēmu rašanos, kas teātra radošajā darbā ir bieža parādība.

Danu Lāci biju redzējis daudzās Latvijas Leļļu teātra izrādēs. Viņas darbā visaugstāk vērtēju tikai profesionālam leļļu teātra aktierim piemītošo spēju maksimāli atdzīvināt lelli, ļaujot paša klātbūtnē palikt otrajā plānā.

Daumantu Švampi kā atraktīvu un komisku aktieri iepazinu Annas Eižvertiņas izrādē „Apķērīgā mīlniece”, Neatkarīgajā teātrī „Skatuve”. Profesionāli Švampi visaugstāk vērtēju izrādē „Ronja – laupītāja meita”, kur viņš spēlē Borku, kustinot smagāko lelli, ar kādu jebkad kāds Latvijas Leļļu teātra aktieris ir strādājis. Zinot, ka Daumants bija smagi traumējis plecu un roku pirms pirmizrādes, apbrīnojama bija viņa spēja vadīt lelli bez jebkādam tehniskām kļūdām. Pārliecinājos par Švampes neatlaidību un koncentrētu darba izpildē krīzes apstākļos.

Kā scenogrāfi izrādei izvēlējās Sintiju Jēkabsoni ar ko jau strādāju monoizrādē „Valdis”. Toreiz Sintija mani pārsteidza ar savu kreativitāti, domāšanas intensitāti, skatuves izjūtu un spēju radīt „trakas” un sākotnēji šķietami nerealizējamās idejas. Monoizrādes „Valdis” scenogrāfija sastāvēja no uzkrītoši slīpas koka sienas ar lūku un baltiem miltiem klātu grīdu. Tas perfekti saskanēja ar dramaturģiskā materiāla atmosfēru (atgādināja cilvēka rakāšanos pagātnē, jo milti izskatījās kā putekļi vai pelni), turklāt, Artūram Putniņam visas izrādes garumā bija jāpārvar fiziskas grūtības, ņemot no lūkas laukā dažādus rekvizītus stāsta

izspēlēšanai. Aktieris ne mirkli uz skatuves nejutās ērti un, manuprāt, tā bija „atslēga” uz skatītāju intereses noturēšanu.

Arī komponistu Reini Ozoliņu es atklāju, strādājot pie monoizrādes „Valdis” Toreiz mēs kopā radījām atmosfēras papildinošu skaņas partitūru, kas kontrastēja ar dramaturgiskā teksta būtību. Monoizrādes tēls Valdis varētu šķist spītīgs, iedomīgs, nepamatoti prasīgs, taču dvēselē viņš ir trausls un bailīgs, un tieši mūzika bija tas elements, kas trāpīgi ilustrēja šo rakstura šķautni.

Izrādes „Herbe ar lielo cepuri” mēģinājumu procesa sākumā kā virzudzdevumu izvirzīju panākt maksimālu aktieru spēju iejusties tēlā. Citās Leļļu teātra izrādēs biju iepazinis parametrus, kurus ievērojot, aktieri veidoja bērnu raksturus. Man bija būtiski tikt vaļā no šiem priekšstatiem un likt viņiem paskatīties uz konkrētās izrādes varoņiem patiesi, nesamāksloti.

Teātra izrādes koncepcija

Leļļu izrādes „Herbe ar lielo cepuri” vidi nolēmu veidot reālistiksu, lai tad, kad parādītos parterlles, bērni viņas pieņemtu kā īstas. Realitātes un fantāzijas savienojums bija ļoti būtisks izrādes atmosfēras radīšanā.

Pašas lelles nolēmām veidot kā Norvēģijas troļļus ar skarbiem sejas vaibstiem un, pats galvenais, acīm, kas izskatās kā dzīviem cilvēkiem. Gribēju „nojaukt” jebkāda veida stereotipus par to, kādam jābūt rūķim (smaidīgas ar bārdu). Pasaku tēli ir mītiskas būtnes, kuru izskatā atainot rakstura neviennozīmību, lai skatītāji nevarētu saprast, vai lelle ir „laba” vai „ļauna”. Savukārt, brīžos, kad aktieri iepazīstina skatītājus ar savām lellēm, vēlējos panākt iespaidu, ka katra lelle pārstāv priekšstatu jeb stereotipu par kādu konkrētu sabiedrības slāņa locekli. To nolēmu darīt, lai izrādi interesanti būtu skatīties ne tikai bērniem, bet arī pieaugušajiem par kuriem Leļļu teātrī, bieži vien, nepelnīti tiek aizmirsts.

Teātra izrādes mēģinājumu process

Teātra izrādes virsudevums: pārvārēt bailes no ār pasaules.

Teātra izrādes caurviju darbība: izspēlēt pasakas “Herbe ar lielo cepuri” notikumus, atainojot baiļu bezjēdzību.

Teātra izrādes kontrcaurviju darbība: nepieciešamība atgriezties mājās pie vecākiem.

Lugas centrā ir bērni, kas atrodas vietā, kur nav ne datora, ne televizora un vienīgais veids, kā viņiem tikt no turienes laukā, ir savas fantāzijas izmantošana savstarpējā komunikācijā.

Darbā ar aktieriem man bija būtiski panākt, lai viņi kā pieaugušie spētu pa īstam domāt un uzvesties kā mūsdienu bērni, tāpēc darba procesā izmantoju Staņislavska metodes, kas aprakstītas grāmatā “Aktiera darbs”. Mēģinājumu procesa pirmo nedēļu strādājām tikai ar lugas tekstu, analizējot lugas raksturus un mēģinot rast asociācijas ar reālo dzīvi.

Staņislavskis norāda, ka psihiskās un fiziskās izpausmes uz skatuves ir savstarpēji saistītas un nav atdalāmas. Pareiza fiziskā uzdevuma izpilde palīdz radīt pareizo psihisko stāvokli, tādējādi pārveidojot fizisko uzdevumu psiholoģiskajā. Ja fiziskās darbības līnija būs attaisnota un ticama, tad tāda pati būs lomas psihiskās attīstības līnija. Psihiskās dzīves virzītāji, pēc Staņislavska, ir trīs – **prāts, griba un jūtas**, vai, izmantojot citu terminoloģisko sistēmu – priekšstats, vērtējums un griba. Šie elementi ir savstarpēji saistīti un neatdalāmi. Ja jūtas nerodas pašas no sevis, nepieciešams uzdevums, kas tās ierosina. Uzdevumu sagatavo prāts. Griba rada vēlmi uzdevumu izpildīt. Ar uzmanības palīdzību mēs pievēršamies izraudzītajam objektam, savukārt prāts, griba un jūtas par to ieinteresējas.

Katru mēģinājumu sāku ar ķermeņa iesildīšanās un koncentrēšanās vingrinājumiem. Tos pildījām apmēram 40 – 50 minūtes, kamēr aktieri jutās gatavi strādāt pie izrādes tapšanas.

Lai labāk izprastu bērnu un vecāku attiecību modeļus, liku aktieriem veidot eīdes, kur viņiem bija jāiejūtas vecāku lomās. Vienā variantā aktierim bija jāiebiedē savs imaginārais bērns, bet otrā variantā – jāpanāk, ka imaginārais bērns bailes pārvar.

Artūra Putniņa imaginārajam bērnam bija bailes no tauriņiem, savukārt varonību viņš izrādīja peldot ezera / upes / jūras dziļumā.

Daumanta Švampes imaginārajam bērnam bija bailes no gubu mākoņiem, savukārt varonību viņš izrādīja lielā ātrumā braucot ar velosipēdu.

Danas Lāces imaginārajam bērnam bija bailes no piena plēves, savukārt varonību viņš izrādīja, kāpjot augstu koku galotnēs.

Aktieru veidotās etīdes bija asprātīgas un spilgti atainoja baidīšanās absurdu, kā arī to, cik nežēlīgi vecāki ierobežo savu bērnu brīvību, lai tikai iegūtu sirdsmieru.

Nākamajā uzdevumā aktieriem bija jāizveido sava tēla biogrāfija (vecums, ģimene, hobiji, sapnis, blēņas, kopīgais ar paša aktiera raksturu). Lai biografiju „iedzīvinātu” liku aktieriem uzrakstīt skolas sacerējumu „Manas vasaras piedzīvojums”, ko viņi rakstīja kā konkrētais lugas personāžs. Pēc tam aktieri uz papīra lapas uzzīmēja, kā viņu spēlētais raksturs sevi redz nākotnē.

Lielākais šķērslis uz gatavu rezultātu bija Daumanta Švampes pēkšņās veselības problēmas mēģinājumu procesa laikā, kā rezultātā divas nedēļas izrādi mēģināju tikai ar Artūru Putniņu un Danu Lāci. Lai arī Leļļu teātris piedāvāja mainīt radošās komandas sastāvu, aizstājot Švampi ar citu aktieri, es no šīs iespējas atteicos, jo process jau pāris nedēļas noritēja un aktieri bija tapuši par izrādes „Herbe ar lielo cepuri” līdzautoriem.

Tā kā leļļu teātra specifika man bija skaidra tikai teorētiski (apzinājos, ka atšķirībā no dramatiskā teātra izrādēm, leļļu teātrī izrādei ir jābūt tehniski pārdomātai un gatavai režisora apziņā vēl pirms mēģinājuma procesa sākuma), darbs ar pašām lellēm bija lielākais izaicinājums. Svarīga bija pašu aktieru pieredze, jo tieši viņi bija mani skolotāji.

Apzinos, ka pirms pirmizrādes būs jāstrādā pie daudzām niansēm, kas saistītas tieši ar leļļu horeogrāfiju, jo, bieži vien, izrādes laikā, manīju, ka lelle aktieru rokās tika pavirši kratīta un līdz ar to atgādināja mironi. Domāju arī par izmaiņām saistībā ar 1. cēlienu. Kopā ar Danu Lāci un Daumantu Švampi radījām spēles ar izrādes rekvizītiem, taču pārāk plaša telpa tika atvēlēta aktieru improvizācijai.

9. NOBEIGUMS

Savā darbā „Herbe ar lielo cepuri” analizēju stereotipu, ko individuāli rada bailes no apkārtējās pasaules. Bailes veido „neauglīgu” augsni bērna attīstībā un tieši tāpēc savu darbu izvēlējos iestudēt bērnu auditorijai.

Darba procesā saskāros ar daudzām grūtībām, taču par vislielāko izaicinājumu uzskatu tieši darbu ar lellēm, kas ir tehniski smalks un nieansēts darbs.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. *K.Staņislavksis. Aktiera darbs. Latvijas valsts izdevniecība. Rīga: 1951*
2. *Dž. Mērfijs. Tavs zemapziņas spēks. Apgāds „Jumava”*
3. *P.Brook. Empty Space. Touchstone: 1995*
4. *O. Preislers „Herbe ar lielo cepuri”: Apgāds Zvaigzne ABC 2003*
5. *Otfrīda Preislera oficiālā mājas lapa.*

Piejeams: <http://www.preussler.de/index1e.htm> [Skatīts 2014, 11.mai.]

Edgars Niklasons

HERBE AR LIELO CEPURI

bērnu luga divos cēlienos

pēc Otrīda Preislera pasakas motīviem

2014

DARBOJAS

AGATE (6)

ROBIS (6)

NIKLĀVS (6)

RŪĶI – PARTERLELLES

HERBE

RŪKUMZEFS

SAKNĪTIS

KLIBĪTIS

DRĀNDARIS

PINKASTE

Darbība norit dzīvokļu mājas bēniņos, naktī, mūsdienās.

Kad Agate, Robis un Niklāvs atver pasaku grāmatu „Herbe ar lielo cepuri”, darbība pārceļas uz nenoteiktu laiku imaginārā rūķu pasaulē.

I CĒLIENS

1. aina

Dzīvokļu mājas bēniņi. Nakts. Visapkārt mētājas dažādas vecas rotaļlietas, Ziemassvētku rotājumi, mēbeles, žurnālu un grāmatu kaudzes, grīdu klāj rakstaini paklāji un lāčādas tepīkis ar lāča galvu. Caur griestu balstiem iespīd mēnessgaisma.

Ārā dzirdamas policijas sirēnas un balsis, kas sauc pēc Niklāva.

Balsis dzirdamas aizvien skaļāk.

Lāčādas tepīkis sakustas un zem tā parādās NIKLĀVS (6), tukls puika, ģērbies raibā svīterī, zaļās treniņbiksēs, kājās – sporta apavi. Niklāvs paslēpjas telpas tumšākajā nostūrī.

Bēniņu durvis paver AGATE (6), ģērbusies rūtainā vasaras kleitā, rozā svīterī ar, uz pleciem – rozā somiņa, kājās – sporta apavi, un ROBIS (6), ģērbies raibā svīterī, sinepju krāsas šortos, kājās – zeķes un sandeles.

Agate un Robis pēta bēniņus pa durvju spraugu.

AGATE. (Čukstus.) Niklāv?!

ROBIS. (Čukstus.) Niklāv?!

AGATE. Ni-kl-ā-ā-ā-v!

ROBIS. Niklāv!

AGATE. Ni-klā-viņ!

ROBIS. Niklāv, tu te?!

Pauze.

AGATE. Eu, tu, resnā zarna, nāc ārā!

ROBIS. (Agatei.) Agate, nesauc Niklāvu tajā vārdā!

AGATE. Kurā vārdā?

ROBIS. Tajā vārdā.

AGATE. Par resno zarnu?!

ROBIS. Kuš! Pietiek jau ka Matīss viņu tā apsaukā!

AGATE. Bet viņš arī ir viena liela, maza, resnā zarna.

Pauze.

ROBIS. Tad viņš ir liela vai maza zarna?

AGATE. Kāda starpība?! Ejam!

ROBIS. Paga...

AGATE. Baidies, ja?!

ROBIS. Nē!

AGATE. Niklāvam te noteikti jābūt.

ROBIS. Eu!

AGATE. Kas?

ROBIS. *(Čukstus.)* Mazie cilvēciņi.

AGATE. Izbeidz, te nedzīvo nekādi mazie cilvēciņi!

ROBIS. Kā tu zini, ka nedzīvo?!

AGATE. Kā tu zini, ka dzīvo?!

ROBIS. Es nezinu... Bet... visādi var gadīties...

AGATE. Meitene!

ROBIS. Pati meitene!

AGATE. Paliec tepat, meitene! *(Ieiet telpā.)*

Robis paliek stāvēt aiz durvīm, visu vērodams pa durvju spraugu.

AGATE. *(Izvelk no somas maisiņu ar šokolādes trubiņām.)* Niklāv?! Zini, kas man ir? *(Rij šokolādes trubiņas. Pilnu muti.)* Uzmini! Man ir šokolādes trubiņas. Un ja tu nenāksi ārā, es visas apēdīšu!

ROBIS. Nedari tā!

AGATE. *(Dusmīgi.)* Darīšu gan! Niklāva mammai un tētim tagad būs jāmaksā naudiņa policijai, lai viņi sameklē Niklāvu... Tas nav godīgi!

ROBIS. Kāpēc?

AGATE. Es arī gribu, lai mana mamma un tētis mani meklē! Varbūt man kaut kur pazust tāpat kā Niklāvam?

ROBIS. Ja tevis un Niklāva nebūs, ar ko tad es spēlēšos? Ar Matīsu? Nē, paldies! Un policistiem maksā prezidents, ja kas!...

AGATE. Vēl labāk – prezidentam jāmaksā naudiņa, lai atrastu Niklāvu?! Tas tiešām *nav* godīgi!

Pauze.

AGATE. Robi, man bail!... Ja nu... Ja nu Niklāvs ir kaut kur izgaisis?!... Tā kā pūpēdis. Kad mēs ar tēti gājām uz mežu sēņot, vienu tādu atradām, un tad es tam pūpēdim uzkāpu virsū, un... viņš uzsprāga. Ja nu kāds uzkāpa virsū Niklāvam?!

ROBIS. Piemēram, Matīss?!

AGATE. Jā, Matīss sajauca Niklāvu ar pūpēdi un uzkāpa viņam virsū.

ROBIS. Nja.

AGATE. Bet... varbūt tiešām vainīgi ir mazie cilvēciņi?...

ROBIS. Niklāvs teica, ka mazie cilvēciņu viņu apciemo tad, kad viņš ir bēdīgs.

AGATE. Un šodien Niklāvs bija ļoti bēdīgs... (*Skaļi.*) Robi!

Robis ieskrien telpā un apķer Agati.

ROBIS. Kas ir?!

AGATE. (*Raud.*) Es negribu, lai Niklāvs ir pazudis!

Robis apskauj Agati.

Kaut kas telpas tumšākajā nostūrī sāk kustēties

ROBIS. Agate?!

AGATE. Ko?

Robis norāda uz kustīgo siluetu.

Robis un Agate, kliegdami, skrien uz durvju pusi.

Parādās Niklāvs, kurš ar tepiķi attēllo lāci.

NIKLĀVS. Atdodiet šokolādes trubiņas!

AGATE. Niklāv!

ROBIS. Niklāv!

Agate un Robis uzlec virsū Niklāvam.

AGATE. Visa māja tevi meklē!

ROBIS. Visa Latvija tevi meklē!

AGATE. Prezidents ir samaksājis naudiņu policijai!

ROBIS. Tavi vecāki nesaprot, kur tu esi pazudis!

NIKLĀVS. Jā, jā... Iedodiet man šokolādes trubiņas!

AGATE. *(Pastiepj Niklāvam maisiņu, kur atrodas šokolādes trubiņas.)* Lūdzu!

NIKLĀVS. *(Paņem visu maisiņu un ieber saldējuma kastē.)* Paldies! *(Iebāž mutē šokolādes trubiņas, tad pa virsu uzēd saldējumu.)*

AGATE. Garšo?

NIKLĀVS. Mhm.

AGATE. Forši. Ejam ārā!

NIKLĀVS. Nē.

AGATE. Kā nē?

NIKLĀVS. Es nekur neiešu.

ROBIS. Kā neiesi?

NIKLĀVS. Es neiešu prom no šejienes.

AGATE. Stulbs esi?

NIKLĀVS. Es palikšu. Un jūs nevienam neko neteiksiet, skaidrs?

AGATE. Bet visi domā, ka tu esi beigts.

NIKLĀVS. Lai domā. Man šeit patīk.

Pauze.

AGATE. *(Rauj Niklāvu aiz rokas.)* Niklāv Bērziņ, tūliņ pat savācies un nāc ar mums ārā!

NIKLĀVS. Nē! *(Novēršas no Agates un Niklāva.)*

Pauze.

NIKLĀVS. Es nekad neiešu ārā un man vienalga, ka visi mani meklē. Paši vainīgi.

ROBIS. Kas vainīgi?

NIKLĀVS. Jūs vainīgi!

AGATE. Mēs?

NIKLĀVS. Jā, jūs! Kāpēc aizskrējāt prom, kad Matīss man uzbruka?! Viņš mani sāka žņaugt, es gandrīz nomirēju!

AGATE. Mēs skrējām pēc palīdzības!

ROBIS. Jā!

NIKLĀVS. Meļi! Es negribu jūs redzēt, un Matīsu arī, un... es vairs nekad neiešu pagalmā mētāt bumbu!

ROBIS. Iznāc tagad ārā un parādi Matīsam, ka māki iemest grozā!...

NIKLĀVS. Es nemāku.

AGATE. Māki! Kad Matīss nav blakus, tu vienmēr iemet!

NIKLĀVS. Tad es neesmu uztraucies.

Pauze.

AGATE. Es šodien Matīsu redzēju pie veikala misenēm. Viņš dzēra lielo kolas pudeli un nenormāli bimbāja.

ROBIS. Ko?

NIKLĀVS. Atkal melo.

AGATE. (*Satraukti.*) Nē! Pēc tam Matīss pieskrēja man klāt un prasīja, vai es nezinu, kur ir Niklāvs, es teicu, ka nezinu un viņš teica, ka es nevienam nedrīkstu teikt, ka redzēju viņu bimbājam, citādāk es dabūšu pa ķobi. Tad Matīss aizskrēja kaut kur prom un... Jūs tikai nevienam nesakiet, labi? Es negribu dabūt pa ķobi.

Pauze.

NIKLĀVS. Matīss par mani uztraucas?

ROBIS. Jūtas vainīgs.

Pauze.

ROBIS. (*Agatei.*) Tu nemelo?

AGATE. Zvēru pie savas mammas dzīvības!

Pauze.

NIKLĀVS. Es tik un tā nekur neiešu!

ROBIS. Nu labi un cik tad tu ilgi domā te palikt?

AGATE. Jā, cik?!

NIKLĀVS. Nezinu. Kamēr izaugšu liels.

Pauze.

ROBIS. Bet... tev taču vajadzēs kaut ko ēst!

AGATE. Tieši tā, jo, ja tu visu laiku rīsi saldumus, tev pacelsies hol... hol.. holl-ester-īna līmenis.

ROBIS. Kas?

AGATE. Holl... Nu... Tad kad cilvēks pārēdās saldumus, tad viņam iekšā sāk dzīvot holl... holl-ester-īns. Vienam mammas pacientiem tāds ir. Es jums tūlīt parādīšu. (*Izvelk no somas zīmējumu, kurā attēlots briesmonis.*) Tas ir viņš!

ROBIS. Oho. Niklāv, tu gribi, lai šitāds sāk dzīvot tavā vēderā?

AGATE. (*Izlabo Robi.*) Asinīs!

ROBIS. Labi, asinīs.

NIKLĀVS. Nē. (*Aizmet ēdamkaroti un saldējuma kasti.*)

AGATE. Tad tu nevari te palikt!

NIKLĀVS. Varu gan. Es neēdīšu.

ROBIS. Tad tu nomirsi!

NIKLĀVS. Pats tu nomirsi! Jūs man katru rītu nesīsiet apēst kaut ko nesaldu.

ROBIS. Bet... tev vajadzēs arī nomazgāties!

AGATE. Tieši tā, jo, ja tu nemazgāsies, tevī sāks dzīvot baktērijas. Es jums tūlīt parādīšu. (*Izvelk no somas zīmējumu, kurā attēloti dažādi briesmoņi.*) Tās ir viņas! Baktērijas!

ROBIS. Oho. Niklāv, tu gribi, lai šitādas sāk dzīvot tavā vēderā?

AGATE. Ne tikai vēderā!

NIKLĀVS. Nē.

AGATE. Tad tu ne-va-ri te palikt!

NIKLĀVS. Varu gan. Kad līs lietus, uzkāpšu uz jumta un nomazgāšos.

AGATE. Bet... lietus laikā jumts ir slapjš un tu vari paslīdēt, un nokrist zemē!

ROBIS. Jā un vēl taču var uzlīst skābais lietus!

AGATE. Kas?

ROBIS. Skābais lietus. Tas ir tāds lietus, kas nogalina dzīvniekus un puķes. Nesen filmu skatījos.

AGATE. Ārprāts!

ROBIS. Mhm. Tas lietus uzlīst un sakusina visu, kas dzīvo uz zemes.

AGATE. Šausmas!

NIKLĀVS. Tad es palikšu tepat uz mūžu.

Pauze.

AGATE. Piedod, Niklāv, ka mēs tevi šodien neaizstāvējām. Mēs tā negribējām. Tiešām... Dieva goda vārds!

ROBIS. Jā, dieva goda vārds!

Pauze.

AGATE. Tu nevari visu dzīvi baidīties no Matīsa. Ja tu nāksi ar mums tagad ārā, mēs apsolām, ka tevi aizstāvēsim.

ROBIS. (*Agatei.*) Tiešām?!

AGATE. (*Iebiksta Robim.*) Jā, mēs Niklāvu aizstāvēsim!

ROBIS. (*Niklāvam.*) Jā, mēs... mēs tevi aizstāvēsim.

AGATE. (*Niklāvam.*) Nāksi?

NIKLĀVS. Nē.

Pauze.

ROBIS. Bet... ar ko tu parunāsies, kad tev būs bēdīgi?

NIKLĀVS. (*Pasmaida.*) Ar mazajiem cilvēkiem.

AGATE. Ar mazajiem cilvēkiem?!...

NIKLĀVS. Jā, viņi mani aizstāvētu, ja kāds man uzbruktu!

AGATE. Kāpēc tad viņi tevi neaizstāvēja no Matīsa?

NIKLĀVS. Jo... jo... viņi gulēja.

Pauze.

AGATE. Iesim, Robi! Lai Niklāvs paliek te, viens pats, uz mūžu mūžiem ar saviem mazajiem cilvēkiem! Neaizmirsti, ka tu neesi vienīgais, kuru Matīss apceļ. Domā man patīk, kā viņš aiz bizēm mani vārta pa smilškasti?! Domā smiltis ir garšīgas?! Un domā, ka Robim nesāp, kad Matīss viņam sit pa ceļiem?! Robim tie ceļi nemaz nav līki!

ROBIS. (*Paskatās uz saviem ceļiem.*) Galīgi nav.

AGATE. (*Robim.*) Ejam!

ROBIS. Attā...

AGATE. Uzredzēšanos, Niklāv Bērziņ! Dzīvojies laimīgs te ar mazajiem cilvēkiem, kuri visu laiku guļ!

Agate un Robis lēnām virzās uz durvju pusi.

NIKLĀVS. Pagaidiet!

Agate un Robis apstājas.

NIKLĀVS. Varbūt... Varbūt jūs gribat iepazīties?

AGATE. Ar ko?

NIKLĀVS. Nu... ar mazajiem cilvēkiem.

Pauze.

ROBIS. Agate, ejam prom!

AGATE. Hmm... Zini, varbūt arī gribam?!

NIKLĀVS. Tiešām?

AGATE. Jā. Es viņiem paprasīšu, kur viņi bija, kad Matīss tevi pagalmā apcēla.

NIKLĀVS. Es jau teicu – viņi gulēja.

AGATE. Kur?

NIKLĀVS. Tepat.

ROBIS. Kur tas ir „tepat”?

NIKLĀVS. Tepat. Visur. Zem dīvāna, skapī, grāmatās...

ROBIS. Grāmatās?

NIKLĀVS. Jā. Nāciet, apsēdieties aplī un aiztaisiet acis!

ROBIS. Kāpēc?!

NIKLĀVS. Klausiet mani!

AGATE. Atradies pavēlnieks!

NIKLĀVS. Uzticieties man!

Pauze.

AGATE. Labi. Bet ja tu man darīsi pāri, es kliegšu.

NIKLĀVS. Nebaidies.

AGATE. Es nebaidos!

Agate un Robis aiztaisa acis.

NIKLĀVS. Un tagad sakiet “ommm”!

AGATE. Kāpēc?

NIKLĀVS. Tāpēc, ka tā mēs izsauksim mazos cilvēciņus.

AGATE. Neticu.

NIKLĀVS. Nopietni. Mazie cilvēciņi vienmēr atsaucas uz “ommm”.

AGATE. Bet tas ir muļķīgi.

ROBIS. Agate, klausī Niklāvu!

AGATE. Labi, labi... Ommm...

ROBIS. Ommm...

Niklāvs klusām aiztipina līdz durvīm, aizslēdz tās un paņem no mantu kaudzes rūķīti HERBI.

AGATE. *(Atver acis. Atkāpjas no Herbes.)* Kas tas tāds?

ROBIS. Tas ir viens no viņiem? Viens no mazajiem cilvēciņiem?

AGATE. Nenāc man klāt!

Agate aizskrien līdz durvīm.

AGATE. *(Rausta durvju rokturi. Niklāvam.)* Tu mūs ieslēdzi?! Niklāv, atver vaļā durvis! Dzirdi?!

NIKLĀVS. Tagad mēs visi te varēsim dzīvoties un nevienam nebūs jāiet ārā pie Matīsa.

ROBIS. *(Herbem.)* Cik tu maziņš!

Pauze.

Herbe dodas pie Agates.

Agate piekļaujas durvīm un aizspiež acis ciet.

AGATE. Nenāc man klāt! Nenāc man klāt!

NIKLĀVS. Bet tas taču tikai rūķītis Herbe.

Herbe apskauj Agati. Agate viņu atgrūž.

AGATE. Fuj, viņam elpa smird! *(Aizspiež degunu.)*

ROBIS. Kāds tu pūkains! *(Noglauda Herbes galvu.)*

AGATE. Robi, neaiztiec!

NIKLĀVS. Herbe patiešām ir viens no mazajiem cilvēciņiem.

ROBIS. Viņš ir tavs draugs?

NIKLĀVS. Protams! Kad man ir bēdīgi, es atnāku te un parunājos ar Herbi. Viņš ir ļoti drosmīgs. Herbe ir apceļojis gandrīz visu pasauli.

ROBIS. Čau, Herbe! Mani sauc Robis. (*Sniedz Herbem mazo pirkstiņu.*)

AGATE. (*Robim.*) Nepieskaries viņam!

Herbe iečukst Niklāvam ausī.

NIKLĀVS. Agate, ir nepieklājīgi nesveicināt Herbi.

AGATE. Man vienalga, es nesveicināšu!

NIKLĀVS. Tu baidies.

AGATE. Nē!

NIKLĀVS. Tad sasveicinies ar Herbi!

AGATE. Nē!

NIKLĀVS. Herbe ir apvainojies.

AGATE. Kas tas vispār par vārdu *Herbe*?

ROBIS. He-r-r-r-be!

NIKLĀVS. He-r-r-r-be! R-r-r!

ROBIS. R-r-r!

AGATE. Robi, pasaki, lai Niklāvs atver vaļā durvis!

ROBIS. Nē!

AGATE. (*Noslauka asaras. Dusmīgi.*) Robi!

ROBIS. Es gribu palikt.

AGATE. Bet...

ROBIS. Agate, lūdzu, paliekam! Ko mēs tur ārā darīsim? Atkal būs jādzīvojas ar to Matīsu un jāmētā ar viņu bumba...

NIKLĀVS. ... jā, un viņš atkal mani apsūkās un aiztiks... (*Herbem.*) Herbe, ko tu teici?

Herbe iečukst Niklāvam ausī.

NIKLĀVS. Herbe saka, lai tu paliec!

AGATE. Kāpēc?

NIKLĀVS. Jo ar draugiem dzīvoties ir foršāk!

AGATE. Jā, ar foršiem draugiem ir foršāk, bet jūs neesat forši!

NIKLĀVS. Kā tu to zini?

AGATE. Es zinu!

ROBIS. Ja Niklāvs saka, ka Herbe ir foršs, tad viņš ir foršs.

Pauze.

NIKLĀVS. Lūdzu, palieciēt! Mums ar Herbi ir ļoti garlaicīgi. Visu dienu klusumā ēst saldējumu nav interesanti. Un Herbe sāka man stāstīt par savu ceļojumu uz Vorlicas mežiem.

AGATE. Uz kuriem?

NIKLĀVS. Vorlicas mežiem.

ROBIS. Kur tādi ir?

NIKLĀVS. Ārā.

AGATE. Un kur dzīvo Herbe?

NIKLĀVS. Septiņjūdžu mežā.

ROBIS. Kur tāds ir?

NIKLĀVS. Tālu prom no Vorlicas mežiem.

AGATE. Herbem ir draugi?

NIKLĀVS. Jā.

AGATE. Cik?

NIKLĀVS. Miljards piecdesmit trīs.

Visi smejas.

ROBIS. Kur viņi ir?

Zibens. Visapkārt dzirdami smiekli.

Bērni pieskrien tuvāk griestu balstiem un vēro telpas tumšāko nostūri.

Rūķu etiķes.

Agate, Robis un Niklāvs no grāmatu kaudzes izvelk milzīgu grāmatu ar uzrakstu "Herb ear lielo cepuri".

